

Molnár Zsolt:

Magyar nyelv és gondolkodás

A sokcsatornás gondolkodási folyamatok feltárása

Bevezetés

A gondolkodás közegelmélete szerint mindig valamilyen hordozóközegben zajlik a gondolkodás, e nélkül nem valósul meg. Természetes hordozója a látás, a hangok, a tapintás stb. csatornája, ezek közül a vizuális gondolkodás jellemzőit ismerjük a legjobban. A beszéd is megvalósító eszköz, a hang és izommunka közegére épülő gondolkodást teszi lehetővé, melyhez később kialakítottuk az írásbeli csatornát is. A számítógépes forradalom hatására új hordozó közegek alakulnak ki, ezek közül legígéretesebb az ún. ábrákkal való gondolkodás, mely a nyelvi és a képi gondolkodás közös területe. (Ezekon kívül még sok gondolkodási hordozóközeg létezik, pl. a tánc, a szobrászat, a műszaki rajzok „nyelve” stb.) Mindegyik hordozó sok tekintetben azonos és még több tekintetben eltérő gondolkodási rendszert, -elemeket és -folyamatokat tesz lehetővé, a gondolkodás hordozójának sajátosságai meghatározzák, befolyásolják az adott típusú gondolkodás jellemzőit (a gondolkodástudomány „Shapir-Whorf hipotézise” ez). Az egyes hordozóközegekben megvalósuló gondolkodások összekapcsolódnak, átszövik egymást, közös gondolattartalmat alakítanak ki, az egyikben létrejövő tartalom a másikban megjelenőt idéz fel, a nyelvi gondolkodásban ezt nevezzük jelentésnek, annak a tartalomnak, amit a többi közegeből közvetít. Mindegyik hordozó kevesebb önmagában, mint a teljes egész, mindegyik közegnek megvannak a maga erősségei és gyengeségei.

Vizuális gondolkodás: A természetes közeg példája

A természetes hordozókban megvalósuló gondolkodások közül a vizuális gondolkodás a legmélyebben vizsgált és megértett terület. A látási ingerekből, a vonások felépítésén, az alakzatok létrehozásán át képek megalkotásáig terjedő folyamatot részletesen pl. Ware 2008 vizsgálja és mutatja be. A vizuális ingerek érzékelésének és értelmezésének emberi képességét használja ki, és olyan összetett folyamatokat tesz lehetővé, mint a mintafelismerés, a térbeli

gondolkodás és az absztrakt fogalomalkotás. Ez a gondolkodás – a többi természetes közegben megvalósuló gondolkodásunkhoz hasonlóan – evolúciós történelmünkben gyökerezik mélyen, a vizuális információk navigálásának és értelmezésének képessége létfontosságú volt a túléléshez. A látási gondolkodás nemcsak a statikus képek megalkotását jelenti, hanem olyan dinamikus folyamatokat is magában foglal, mint a képzelet, a jövőbeli forgatókönyvek vizualizálása és a mentális térképek létrehozása. A látási gondolkodás erőssége a közvetlenségében és egyértelműségében rejlik; az összetett gondolatok gyakran hatékonyabban közvetíthetők képekkel, mint szavakkal. A látási gondolkodáshoz hasonlóan a többi természetes közegben megvalósuló gondolkodásunk is hasonlóan vizsgálható a felépítettség, szerkezet, tartalom tekintetében. *Lásd Molnár 2012/1.*

Verbális gondolkodás: Ráépülő hordozó, a hangalapú csatornában kifejlesztve

Az emberi beszéd a beszédhangok hordozóközegében alakult ki, a beszédhangokhangok és az azok létrehozáshoz szükséges nyelvi izommozgás, a gondolkodás közegében megvalósítva. Magában foglalja a hangok mintázatait és a nyelv mozgásmintázatait (izommunkát) is. Ebben a közegben hoztuk létre a beszélt nyelvet, amely vélhetőleg a közös gondolkodáshoz szükséges közlés céljával jött létre, de a belső gondolkodás egyik fő eszközévé is vált. Lehetővé teszi az azonnali közlést, mint pl. a figyelemfelhívás, de a történetmesélést, valamint az érvelést és az elvont gondolkodást is. Az írott nyelv kifejlesztése tovább bővítette ezt a hordozóközeget, térben és időben tágabban lehetővé téve a gondolatok létrehozását, megőrzését és terjesztését. A nyelvi gondolkodás eredendően sorrendi és időbeli, ami többek szerint ellentétben áll a vizuális gondolkodás térbeli és egyidejű jellegével. A kérdés ennél összetettebb, a látási feldolgozásnak is van erősen soros jellemzője, részletesen lást Ware, 2008. A nyelvi gondolkodás szerkezete, felépítettsége a természetes, pl. látási, gondolkodásokkal párhuzamos, alapelemek, szavak, mondatok, szöveg szintjeiből áll (egyéb köztes szintekkel). *Lásd Molnár, 2012/1.*

Az ábrákkal való gondolkodás kialakulása és elterjedése

A gondolkodást segítő ábrák használata (diagramok, grafikonok, vizuális „számárvezetők”) a számítógépes eszközök tömeges elterjedése előtt is létezett; értelmező, a logikai kapcsolatokat tömören rögzítő, bemutató rajzokat korábban is készítettünk; de egyszerű elkészítésük, tömeges használatuk a számítógépek tömeges elterjedésével vált lehetővé. A számítógépes forradalom újszerű gondolkodási eszközöket tett lehetővé, ezek közül is kiemelkedik az „ábrákkal való gondolkodás”. Ez a mód a nyelvi és a vizuális elemeket ötvözi, olyan vegyes formát hoz létre, amely mindkét mód erősségeit kihasználja. A diagramok egyszerre intuitívak és pontosan tudják az összefüggéseket és az összetett rendszereket ábrázolni, ami felbecsülhetetlen értékű eszközzé teszi olyan területeken, mint a mérnöki tudományok, a matematika, adattudomány, és emellett egyre inkább a munka, az üzleti élet és a mindennapok részévé is kezd válni. A digitális közeg gyors készíthetőséget, gyorsan, könnyen változtatható megjelenítést tesz lehetővé, mindezzel tovább segítve a kognitív folyamatokat. A gondolkodásnak ez a módja jól példázza a különböző közegek összekapcsolódását, ahol a vizuális és nyelvi elemek összeépítése a problémák megértésének, megoldásának és a gondolkodás egészének új útjaihoz vezet. Az ábrákkal való gondolkodásban – a korábban tárgyaltakhoz hasonlóan – szintén különböző szerkezeti szintek – pl. a jegyek, fogalmak, gondolatok, gondolatmenetek szintjei stb. – különíthetők el.

A gondolkodás egyéb hordozóközegei

A vizuális és auditív médián túl más, az alapsatornákra ráépülő, külön gondolkodási közeget hoztunk létre. Ilyen többek között a tánc, a szobrászat, vagy más területen a műszaki rajzokkal megvalósuló egyedi gondolkodás. A tánc a testi mozgást és a kinesztetikus tudatosságot használja a gondolatok (és érzelmek) kifejtésére. Lehetővé teszi a gondolat fizikai megtestesítését, ahol a koreográfia az elbeszélés és a kifejezés formájává válik. A szobrászat a tapintást és a térbeli gondolkodást foglalja magában, lehetővé téve olyan háromdimenziós formák létrehozását, amelyek a forma, a textúra és az anyag révén alkotnak jelentést. A műszaki rajzok szabványosított szimbólumokat és konvenciókat használunk az összetett műszaki információk ábrázolására, elősegítve a pontosságot és az áttekinthetőséget. E közegek mindegyike más-más kognitív folyamatokat érint, csak példák – sok más is létezik –, bemutatják az emberi gondolkodás megvalósulásának sokszínűségét.

A gondolatok közvetítőinek összekapcsolódása

Bár mindegyik hordozóközeg különálló gondolkodást kínál, ezek nem elszigeteltek, hanem összekapcsolódnak, összefonódnak. Az egyik csatornában alkotott gondolati tartalom gyakran idézi fel másik csatorna megfelelő tartalmát, így a kognitív folyamatok gazdag szövevénye jön létre. A nyelvi gondolkodásban jelentésnek nevezzük ezt a kölcsönhatást, ahol a fogalmakat és gondolatokat különböző közegek együttesében, vagy egymásra hatásában alkotjuk meg. Például ábra szóbeli magyarázatot inspirálhat, szobor leíró nyelvet idézhet elő, tánc pedig történetet mesélhet el, amelyet később le is írhatunk. Ez az összekapcsolódás az emberi gondolkodás holisztikus jellegét mutatja, ahol a különböző csatornák az eszmék átfogó megalkotását teszik lehetővé. Az összekapcsolódást szemléletesen mutatja pl. az egyes közegekben a gondolkodás szerkezetére jellemző szintek, szerkezetek hasonlósága, párhuzama. (Lásd korábban, pl. a jegy /alapvető jellemző, fogalom, gondolat, eszme szintjeinek – és az esetleges köztes szinteknek – a megjelenését mindegyik hordozóközegben, csak más-más megnevezéssel.)

A különböző közegek jellegzetességei, erősségei és gyengeségei

Minden gondolkodási közegnek megvannak a maga jellegzetességei, erősségei és gyengeségei, amelyek a kognitív folyamatok természetét alakítják. A vizuális gondolkodás a közvetlenségben és a térbeli gondolkodásban jeles, de kevésbé az a nyelvi gondolkodás sorrendi pontosságában. A beszédalapú, nyelvi gondolkodás erős az időbeli sorrend és logikai kapcsolatok kezelésében, de az összetett térbeli összefüggéseket nehezebben közvetíti. Az ábrákkal való gondolkodás jól kezeli a logikai kapcsolatokat, a térbeliséget, szerkezetiséget és időbeliséget, pontos is, de korlátozhatja a műszaki eszközök szükségessége. Más hordozóközegek, mint például a tánc és a szobrászat, egyedi kifejezési formákat biztosítanak, de nem biztos, hogy könnyen átültethetők szóbeli vagy írott nyelvre. Az egyes közegekben belüli különböző megoldások szintén eltérhetnek egymástól. Az erősségek és gyengeségek felismerése kulcsfontosságú a különböző kognitív feladatok és problémamegoldási foratókönyvek megfelelő közegének és az azon belüli megoldásnak a kihasználásához.

Összefoglalás

A gondolkodás közelemélete átfogó keretet nyújt annak megértéséhez, hogy a különböző gondolkodási csatornák és megvalósítási formák hogyan alakítják a kognitív folyamatokat. A természetes érzékszervi (pl. vizuális, auditív, stb.) a nyelvi, az ábrákkal megvalósított és a sok egyéb közegek mindegyike egyedi gondolkodási módokat kínál, melyeknek különleges jellemzői lehetnek. Az e közegek közötti kölcsönhatás gazdagítja az emberi gondolkodást, dinamikus és összekapcsolódó kognitív tájképet hozva létre. Az egyes közegek és azokon belüli megoldások erősségeinek és gyengeségeinek megismerésével jobban kiaknázhatjuk a bennük rejlő lehetőségeket az alkotás, a közlés, a megértés fokozása érdekében. Az új közegek folyamatos fejlődése, különösen a számítógépes korban, tovább tágítja az emberi gondolkodás horizontját, új lehetőségeket kínálva a kognitív felfedezés és újítás számára.

*A magyar nyelvben megvalósuló kognitív folyamatok:
Sapir-Whorf nézőpont*

Bevezető

A magyar nyelv különleges teret teremt gondolkodásunknak, a többi nyelvtől való különbözősége potenciális eltérést okoz nyelvi gondolkodásunkban, áttelesen hatva a többi hordozóban megjelenő gondolkodásokra és így a gondolkodás egészére is. Ha megvizsgáljuk, hogy miben tér el a magyar nyelv a nyelvek többségétől, akkor megmondhatjuk, hogy miben térhet el a magyar nyelv által lehetővé tett nyelvi gondolkodásunk a más nyelvek által megvalósulóktól. (Ld. a nyelvészet eredeti Sapir-Whorf hipotézise.)

Az előző részben ismertetett közelemélet szerint a nyelv közeget ad a nyelvi gondolkodás számára, ezáltal és a többi hordozóközegekben megvalósuló gondolkodásokkal való kapcsolatokon keresztül formálja tágran értelmezett gondolkodásunkat, ezt a Sapir-Whorf-hipotézis foglalja össze, amely szerint a nyelv szerkezete és szókincse befolyásolja a beszélők megismerését és világgképét. (A Sapir-Whorf hipotézisnek létezik erős és gyenge változata, előbbi szerint meghatározza, utóbbi szerint befolyásolja a gondolkodást a nyelv. A nyelv és gondolkodás kapcsolatának áttekintésére lásd még *Boroditsky, 2001* és *Gumperz és tsai., 1996.*, *Slobin, 1996*, *Majid és tsai, 2004*, *Gentner és*

tsa., 2003) A magyar nyelv, amely a környező indoeurópai nyelvektől eltér, egyedülálló keretet biztosít e feltételezés vizsgálatához. Szerkezete, szókincsének felépülése, kifejezései, mondatépítése különleges teret teremt a gondolkodás számára, ami más nyelvek beszélőiehez viszonyított eltérésekhez vezethet a kognitív folyamatokban. Röviden áttekintjük, hogy a magyar nyelv sajátosságai hogyan befolyásolhatják a nyelvi gondolkodást, hogyan hathat mindez közvetve a más közegekben való gondolkodásra, és hogyan alakíthatja az általános kognitív mintákat.

A magyar nyelv egyedi sajátosságai

A magyar nyelv kiemelkedik egyedi nyelvi sajátosságai miatt, amelyek jelentősen alakítják beszélőinek kognitív folyamatait. Ezek közé a jellemzők közé tartozik a hangfestészet (hangszimbolika), a gyökrendszer, az erre és a képzők rendszerére épülő szóalkotási rendszer, a szókincs gazdag képi világa, az összetett és rugalmas mondataalkotás. Ezek együttesen pontos és árnyalt kifejezőmódot hoznak létre, amely befolyásolja a gondolkodást, alkotóerőt, érzelmi intelligenciát, tanulást.

Hangfestés (hangszimbolika) a magyar nyelvben

A magyar nyelvben a hangfestés azt jelenti, hogy a szavak hangzása gyakran tükrözi a jelentésüket, a hanggal érzékileg is lefestjük a szó jelentését, ami sok más nyelvben kevésbé elterjedt jelenség. Ez a beszédhang és a jelentés közötti hangalapú kapcsolat fokozza a kognitív társítást és az emlékek megmaradását. Például a koppan szó gyöke a „kopp” hangot utánozza. Ez a hallási képalkotás nemcsak intuitívabbá teszi a nyelvtanulást, hanem az érzékszervi és érzelmi élményeket is gazdagítja. A hanggal való festésnek több módja van, pl. hangutánzás, érzelemkifejezés, jellegkövetés (különbféle változások esetén, pl. mozgás, látvány dinamika, alakiság). A hangfestés jelenségének ismertetését lásd: *Hinton, Nichols, Ohala, 1994, Molnár-Marác-Czeplédi 2012* első részének A DOLGOZATI és *Czeplédi, 2015*, valamint *Fónagy, 1989, 1995*. Beszédhangjaink szimbolikáját lásd: *T. Molnár, 1993*. Az egyes beszédhangok és gyökök hangszimbolikáját lásd: *Czuczor-Fogarasi, 1862*. A hangfestés tanulássegítő hatását lásd *Nygaard és tsai, 2009*. Mindezek tanításban való alkalmazását lásd: *Czeplédi, 2015*.

Gyök alapú szóalkotási rendszer

Gyök alapú a magyar nyelv szóalkotási rendszere, minden gyök alapjelentést hordoz, amelyből a képzők segítségével új szavakat hozunk létre. A gyökök jelentésjellegű (elsősorban változásjellegű) tartalmazznak, és hálózatba szerveződnek. A képzők mindegyike adott tartalmat hordoz. Minden egyes gyökből számos alak keletkezhet képzéssel. A képzési rendszer lehetővé teszi az összetett fogalmak tömör formában történő felépítését. (Például a „kéz” gyökből létrejöhet a „kézi”, „kezes” vagy a „kezel” stb. szavunk, melyeket szintén tovább képezhetünk, így megalkotva a kéz szóbokrát.) Minden képző jelentése hozzáadódik az alapjelentéshez, ami részletes és árnyalt fogalmakat és gondolkodási mintákat eredményez. Az alapelemből kiburjánzó, felépítő gondolkodást támogatja ezzel magyar nyelv, egyetlen alapfogalomból kiindulva nagymértékben bővíti és árnyalja a fogalmakat. Ez hosszú, nagyon részletes, morfológiailag összetett és egyértelmű jelentést eredményezhet egyetlen szón belül (pl. tap-asz-t-al-at-lan-ság). A gyökök és képzések rendszere gazdag és szervesen összefüggő fogalomháló kialakítását teszi lehetővé, mely a gondolkodást pontosvá, finommá, gazdaggá teszi. Ez a rendszer elősegíti a logikus gondolkodást és a fogalmak közötti kapcsolatok megértését, fokozza az analitikus készségeket és a kognitív rugalmasságot. Mindez ösztönzi a fogalmak megértésének részletes, dekompozíciós megközelítését. A gyök alapú, gazdag szóalkotási rendszer támogatja a kognitív építkezés rendszerszerűségét és rétegzettségét. Ez a komplexitás lehetővé teszi a fogalmi gondolkodás nagyfokú specifikusságát és árnyaltságát. A magyar nyelv gyök- és képzési rendszere kiterjedt kutatások tárgya, szinte mindegyik munka *Czuczor és Fogarasi, 1862* munkájára épül. Mindezeket lásd többek között *Molnár-Czeplédi, 2009, 2012*, valamint *Marác, 2002 és 2006*. A magyar gyökök és képzés transzparenciáját lásd: *Kövecses, 2013*. Egyéb áttekintést lásd: *Kenesei és tsai, 1998*, egyéb általános áttekintés: *Dressler, 2003, Mártonfi, 2006, Dressler és Ladányi, 1998*.

Gazdag képi világ a szókincsben

A magyar nyelvben a hangfestés, a gyökök és képzési folyamatok miatt gazdag a képi világ. A szavak gyakran gazdag jelentést hordoznak, és élénk képeket idéznek fel. Ez a nyelvi gazdagság fokozza a kreativitást és az érzelmi intelligenciát is, mivel lehetővé teszi a beszélők számára, hogy összetett gondolatokat és érzelmeket fejezzenek ki a képek segítségével. Ez az élénk szókincs

elősegíti a mélyebb érzelmi kötődést is, és az élmények árnyaltabb bemutatását. A magyar nyelv gazdag szókincse sokszínű és árnyalt fogalmi kerethez vezethet. A kettős kódolás elmélete (pl. *Paivio, 1990*) szerint az információ jobban megmarad, ha verbálisan is és vizuálisan kódolt. A magyar nyelv gazdag képi világa elősegíti ezt a kettőséget, javítja az alkotást, a memóriát és a megértést is.

Összetett fogalmaink

A magyar szavak a nyelv összetevő rendszere miatt gyakran átfogó, részletes, sok információt hordoznak, ami teljeskörű (holisztikus) és egybeépítő (integráló) fogalomalkotáshoz vezet. Minden szó egy-egy kis fogalomépítményt hordoz, a fogalmak átfogóbbak, finomabbak, pontosabbak, ami elősegíti az átfogó és egybeépítő fogalmi gondolkodást, a gondolatok teljeskörűsége törekvő megalkotását. A meglévő, „szokásosan használt” szavak mellett nyelvünkben gyakran és könnyen új szavakat alkotunk a gyökök és képzők kombinálásával, ami nagyon pontos jelentéshez vezet, ezzel is ösztönözve a pontos és részletes fogalmi gondolkodást, ill. a képzéssel nagyon sajátlagos szavakat is alkothattunk, ami pontos fogalmi meghatározásokhoz vezet, pontos és sajátos fogalmi gondolkodást tesz lehetővé.

Mondatalkotás: Rugalmas, gazdag összetettség

A magyar rugalmas szórend lehetővé teszi a mondatokon belüli finom jelentésárnyalatok és hangsúlyok kialakítását. Ez a szintaktikai alakíthatóság megengedi nekünk, hogy a szöveggörnyezet és a kívánt nyomaték alapján rangsoroljuk a mondat különböző részeit. Például más a figyelem súlypontja, ha azt mondjuk, hogy „Szereti Katit János”, mintha azt mondanánk, hogy „Katit szereti János”, vagy ha azt, hogy „János szereti Katit”. Az alapvető jelentés nem változik, de a fókusz más, a rugalmas szórend kiemelheti a gondolat különböző részeit. Ez az árnyaltság segíti a pontos és kifinomult gondolkodási és közlési készségek fejlődését. A lehetővé tett különböző szórendek elősegítik az adaptív és kontextusfüggő gondolkodást, a kreatív és dinamikus gondolkodási folyamatokat, finom és gazdag tartalomalkotást. A rugalmas és dinamikus gondolatalkotást nem csak a szabad szórend támogatja, de a jelentés ragokkal, névutókkal és egyéb kötőszavakkal való összekovácsolása is. Tömörebb és információdúsabb (összetettebb, sokrétűbb) gondolatokhoz vezethet a kapcsolatok

ilyen megalkotása. Logikailag ide tartozhat a gazdag esetrendszer (és az egyéb kapcsoló és szerep elemek) kérdésköre is. A magyar nyelv számos esetet használ (körülbelül 18), amelyek a nyelvtani funkciók széles skáláját kódolják. Ez a gazdagság a kapcsolatok és szerepek részletes és pontos ábrázolását segíti elő a gondolkodásban. Mindez olyan gondolkodási mintázathoz vezethet, amely részletes, gazdag, és az adaptív és a kontextus-specifikus információkra összpontosít, a gondolatok strukturálásának összetettebb, de egyben folyékonyabb és dinamikusabb megközelítését eredményezve. A sajátosságok áttekintését lásd pl. *Kiss, 2002*, a nyelvek összevetését *Comrie, 1981*.

Következmények a kognitív folyamatokban

A magyar nyelv gazdag és következetes gyök, képzési, ragozási rendszere, gazdag, rugalmas szintaxisa részletes, dús és tömör, szabályalapú kognitív szerkezeteket eredményezhet, támogatja a rugalmas és adaptív gondolkodást, a problémamegoldás teljeskörűsége törekvő megközelítését. A magyar nyelv fokozza a részletes, dús és explicit információhordozást.

A magyar nyelv egyedi jellemzői több kognitív hatást okoznak:

1. Emlékezés és felidézés: A hangfestés és az élénk képi világ erősíti az emlékek megőrzését és felidézését.

2. Elemző és logikus gondolkodás: A magyar nyelv erősen ragasztó jellege, vagyis a gyök alapú szóalkotás és a szavak ragokkal való összekapcsolása transzparensen mutatja gazdag és finom nyelvi szerkezetet, ami erősíti a nyelvi és fogalmi összefüggések megértését, elősegíti a logikus és analitikus gondolkodást.

3. Kreativitás: A gazdag képi világ és a rugalmas szintaxis elősegíti a kreatív kifejezést, fokozva a fantáziadús gondolkodást.

4. Érzelmi intelligencia: A érzelemkifejező szavak erős képei plasztikusan lefestik az érzelmeket, lehetővé téve az árnyalt érzelmi közlést, erősítve az érzelmi intelligenciát.

5. Komplex gondolkodási készségek: A gazdag gyök- és képzési rendszer különféle fogalmak összetételét, alkotását teszi lehetővé. A dús esetrendszer és egyéb kötések rendszere a ragok, kötőszavak, igekötők kiterjedt használatával megteremti a kapcsolatok és szerepek pontos megalkotását, a cselekvések és állapotok árnyalt kidolgozásának lehetőségét. A rugalmas szórendű, finomhangolt mondatok felépítésének képessége támogatja a pontos és részletes

tartalomalkotást. Mindezek részletes szemantikai struktúrákhoz, mélyreható, összetett gondolatokhoz, nagy mértékben összekapcsolt, dinamikus kognitív struktúrához vezetnek, kifinomult gondolkodási készségeket fejlesztenek ki.

Oktatási vonatkozások

Tekintettel ezekre a nyelvi és kognitív sajátosságokra, a magyarul beszélőknek szánt tanítási módszereket úgy szükséges kialakítani, hogy kihasználják ezeket az erősségeket:

1. A hangfestészet hangsúlyozása: A hang-jelentés kapcsolatokat kiemelő gyakorlatok beépítése segítheti a nyelv megismerését, megtanulását és az emlékezést. A tanárok a hangfestést bemutató, tudatosító, felhasználó gyakorlatokat alkalmazhatnak, fonetikai játékokat, verseket, dalokat, használhatnak, hogy a tanulást magával ragadóvá és hatékonyvá tegyék.

2. A gyök alapú képzés tanulásának kihasználása: A pedagógusoknak a szókincsépítés és az elemzési készségek fejlesztése érdekében a gyökök és származékaik tanítására szükséges összpontosítaniuk. Ez magában foglalhat olyan gyakorlatokat, amelyek arra ösztönzik a tanulókat, hogy új szavakat képezzenek, és megértsék jelentésüket.

3. Gazdag képi világ felhasználása: A kreatív írás és a történetmesélés ösztönzésével kiaknázható a magyar szókincs gazdag képi világa. A vizuális segédeszközök és a metaforikus nyelvi gyakorlatok serkenthetik a tanulók képzeletét és érzelmi megértését.

4. Rugalmas és gazdag szintaxis gyakorlása: A mondatok átstrukturálásával és különböző nyomatékozásával járó tevékenységek segíthetnek a tanulóknak a rugalmas szórend kihasználásának megtanulásában. A gazdag esetrendszer, kapcsolórendszer elemeinek alkalmazása, variálása finom különbségek használatára tanít. A szerepjátékok, viták és árnyalt írásbeli feladatok fejleszthetik a kifinomult gondolkodási készségeket.

5. Egybeépített tanulási megközelítések: A hallási, látási és mozgásos tanulási módszerek összekapcsolásával a magyar nyelv által elősegített változatos kognitív erősségeket lehet kiszolgálni. Az interaktív és multimédiás eszközök fokozhatják az elkötelezettséget és a megértést.

Összefoglalás

A magyar nyelv hangfestészetével, gyökalapú szóalkotási rendszerével, gazdag képi világával és rugalmas szórendjével, bő kapcsolási lehetőségeivel egyedülálló kognitív keretet teremt a beszélői számára. Ezek a jellemzők elősegítik a fokozott memóriát, az elmező gondolkodást, a kreativitást, az érzelmi intelligenciát és a kifinomult gondolkodási készségeket. Ezen egyedi jellemzők felismerése olyan testre szabott oktatási módszereket tesz szükségessé, amelyek kihasználják ezeket a nyelvi erősségeket, biztosítva a hatékony tanulást és a kognitív fejlődést. A magyar nyelv különleges sajátosságainak felkarolásával a tanítók, tanárok elősegíthetik egyedülálló nyelvünk mélyebb megértését, megbecsülését, tanulását és használatát, gazdagítva beszélőinek életét.

Irodalom:

- Boroditsky, L., 2001, *Does Language Shape Thought? Mandarin and English Speakers' Conceptions of Time*, *Cognitive Psychology*, 43(1), 1-22.
- Comrie, B., 1981, *Language Universals and Linguistic Typology*, University of Chicago Press.
- Czuczor Gergely – Fogarasi János, 1862, *A magyar nyelv szótára*, nyomtatott Emich Gusztáv Magyar Akadémiai nyomdásznál
- Dressler, W. U., 2003, *Degrees of grammatical productivity in inflectional morphology*, *Italian Journal of Linguistics* 15,1, 2003[04] 31-62.
- Dressler, W. U. & Mária Ladányi, 1998, *On grammatical productivity of word formation rules*, *Wiener linguistische Gazette* 62-63 (1998) 29-55.
- Fónagy Iván, 1989. *A költői nyelv hangtanából*. Akadémiai Kiadó
- Fónagy Iván, 1995. *Hangszimbolika*. Megjelenési helye: Kapitány Ágnes, Kapitány Gábor (szerk): „Jelbeszéd az életünk”. A szimbolizáció története és kutatásának módszerei. Osiris – Századvég.
- Gentner, D., & Goldin-Meadow, S. (Eds.), 2003, *Language in Mind: Advances in the Study of Language and Cognition*, MIT Press.
- Gumperz, J. J., & Levinson, S. C. (Eds.). 1996, *Rethinking Linguistic Relativity*, Cambridge University Press
- Hinton, L., J. Nichols, & J. J. Ohala (eds.), 1994, *Sound symbolism*, Cambridge University Press.
- Kenesei, I., Vago, R. M., & Fenyvesi, A. (1998). *Hungarian* (Descriptive Grammars). Routledge.
- Kiss, K. É., 2002, *The Syntax of Hungarian*, Cambridge University Press.
- Kövecses, Z., 2002, *Metaphor: A Practical Introduction*, Oxford University Press.
- Kövecses, Z., 2005, *Metaphor in Culture: Universality and Variation*, Cambridge University Press.
- Kövecses Zoltán, 2013, *A Czuczor–Fogarasi-szótár „gyökelmélete” kognitív nyelvészeti megközelítésben*, in II. Czuczor–Fogarasi-konferencia kötet, Magyar Művészeti Akadémia
- Majid, A., Bowerman, M., Kita, S., Haun, D. B. M., & Levinson, S. C., 2004, *Can language restructure cognition? The case for space*. *Trends in Cognitive Sciences*, 8(3), 108-114.
- Marác László, 2002, *A nyelvi és képi gyökök a magyar kultúra megtartói*, *Ökotáj* 29-30 sz. 27-34. o.
- Marác László, 2006, *Bolyai János és a magyar mint tökéletes nyelv*, *Kommunikáció, Média, Gazdaság*, 4, 3-13. o.
- Mártonfi Attila, 2006, *A magyar todalékmorfémák rendszere*, PhD-disszertáció, ELTE BTK
- Molnár Zsolt, 2012, *Ismerettudomány*, Magyar Anyanyelv-kutató és Tanításképző
- Molnár Zsolt, 2014, *Az ismeret- és tudástudomány (cognitive science) kereteinek alkalmazása a magyar nyelv kutatásában*, *E-Nyelv Magazin*, <https://e-nyelvmagazin.hu/2014/06/02/az-ismeret-es-tudastudomany-cognitive-science-kereteinek-alkalmazasa-a-magyar-nyelv-kutatasaban/>
- Molnár Zs., Marác L., Molnárné Czeglédi C. (szerk.) 2012, *Fogalom, hang, gyök és tanításuk*, Magyar Anyanyelv-kutató és Tanításképző
- Molnár Zs., Czeglédi Cecília, 2009, *A tiszta magyar nyelv kincseinek megőrzése és tanítása*, Püski Kiadó